

Для реалізації громадянина як головного агента демократичного суспільства необхідні певні чинники й умови, які також становлять основні цінності демократії. Це, зокрема, свобода слова, контекст якої створюють вільні у своїх діях і захищені законом ЗМІ, котрі дають змогу громадянам бути проінформованими та обізнаними зі станом справ у країні. Свобода слова, а також свобода поширення інформації – основні принципи демократичного суспільства. Через свободу слова та ЗМІ в демократичному суспільстві громадянин може висловити своє судження стосовно тієї чи іншої суспільної проблеми, того чи іншого політичного явища, процесу, інституту чи політичного діяча.

Отже, свобода слова, вільні ЗМІ – одна з найбільших цінностей сучасної демократії. Проте, як і будь-яка інша свобода, вона не може існувати без обмежень. Зазначимо, що свобода слова, свобода друку, доступ до засобів інформації сприймаються демократичною спільнотою як необхідні умови реалізації інших прав. Але за умов неконтрольованої громадянами тотальної свободи слова можуть виникати випадки застосування політичної маніпуляції з боку влади та представників ЗМІ. Ці свободи дають можливість критикувати уряд, виражати протест проти порушення певних індивідуальних та колективних прав, брати участь у дебатах з найважливіших суспільних проблем. Коли в демократичних країнах відсутня боротьба за захист права свободи слова, є ризик втрати самостійності мислення, а це підвищує ризик маніпуляції громадською думкою.

В. Я. Зимогляд, кандидат філософських наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ФЕНОМЕН «САМООРГАНІЗАЦІЇ» В ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У логіці історичного розвитку будь-який дійсний процес в ідеальному розумінні – явище, яке саморозвивається і самоорганізовується. Самоорганізація – це складна система послідовного становлення базових, внутрішньо притаманних певній системі елементів, які забезпечують саморозвиток за рахунок внутрішніх потенцій і автономності. Принцип самоорганізації розвитку передбачає обов'язкову й повну взаємодію всіх елементів суспільства в їхньому русі, у суперечностях та боротьбі. Більшість самоутворених процесів у сучасній Україні – екологічних, соціальних, політичних, духовних та інших – далекі від етапу самоорганізації, адже перебувають на стадії становлення нових принципів суспільного життя. Саме в цьому контексті набуває

значної ваги думка про те, що ми не зможемо успішно розвиватися до тих пір, поки не визначимося, які наші ідеї розвитку та яке їх походження.

Становлення громадянського суспільства і формування місцевого самоврядування в Україні – це єдиний процес соціальної розбудови, зорієнтованої на відповідний цивілізаційний вектор і стандарт розвитку [1, с. 217–247]. Місцеве самоврядування – це інститут громадянського суспільства, реалізований у конкретній суспільній матерії, це базова демократична цінність, без якої у стратегічній перспективі неможливий нормальний цивілізований поступ суспільства і країни. Водночас воно виступає важливим елементом культури людського (громадянського) співжиття, еволюції суспільства [2]. Самоврядування – одна з форм народовладдя і чинник демократичного розвитку суспільства. Це необхідний прояв суспільної активності людей, форма об'єднання, що дозволяє їм добровільно брати участь у порушенні й вирішенні завдань місцевих громад, долучитися до управління справами на засадах культури, саморегулювання, самодіяльності та самоорганізації¹.

У філософській науці «самоорганізація» визначена як процес, під час якого створюється, розбудовується і вдосконалюється організація системи. Відмітна особливість цих процесів – цілеспрямований, але водночас і природний, спонтанний характер. Громадянське суспільство – це сфера самоорганізації, на відміну від держави, де існують вертикальні відносини у сфері управління суспільством. В основі його генези лежить енергія саморозвитку і самоорганізації соціуму. Саме сфера самоорганізації дає потенційну можливість розвитку будь-якої системи управління і самоуправління, породжує нові, досі не існуючі форми. За приклад візьмемо проблеми становлення місцевого самоврядування як найважливішого елементу самоорганізації громадянського суспільства. Якщо воно (тобто самоврядування) існує й відділене від держави, тоді це елемент громадянського суспільства. Усі передумови – у власних темпах і характері розвитку самого громадянського суспільства, що обумовлено його природою, а не зовнішніми чинниками. Тому потенціал самоорганізації є колосальним потенціалом громадянського суспільства.

Звідси випливає, що головним імперативом подолання суперечностей в українському соціумі є соціальна самоорганізація громадянського суспільства на особистісному рівні, самоорганізація інституційного рівня громадянського суспільства, а також самоорганізація на рівні місцевого самоврядування.

Самоорганізація – явище універсальне. Вона як процес заснована на діяльності з гармонізації громадських відносин, що включає дії зі зміни пріо-

¹ Термін «самоорганізація» був уведений в 1947 р. англійським кібернетиком Уїльямом Росс Ешбі.

ритетів потреб та інтересів, ціннісних установок, мотивів і цілей людини й колективу. Соціумна самоорганізація є продуктом соціальної взаємодії людей у масовому, колективному або груповому масштабах. Носіями соціальної (соціумної) самоорганізації є люди з підвищеною соціальною відповідальністю. Вона відбиває чіткі об'єктивні процеси змін суспільних систем і має виражений процесуальний і динамічний характер. Для самоорганізації важлива наявність певної мети, до якої прагне система. Вона потребує від людини певних зусиль, співпраці з іншими, спільних цінностей, цілей, моралі.

Самоорганізація є обов'язковою ознакою (передумовою) будь-якої об'єктивно необхідної, закономірної у своїй появі соціальної системи. А самоорганізованою є система, яка забезпечує самореалізацію (розвиток) шляхом послідовного утворення елементів, внутрішньо притаманних даній системі. Така система внутрішньо (структурно) урівноважена, автономна і стійка. Її зміцнення та розвиток відбуваються за рахунок власних можливостей. Проте самореалізація – не стихійний процес. У ньому обов'язкові керівництво і контроль, план і організаційні структури, що не нав'язуються зовні, згори, знизу чи збоку, а випливають із внутрішньої логіки самого процесу самоорганізації. Зовнішній вплив лише ініціює самоорганізацію. У вивченні процесів самореалізації, внутрішніх її законів, сил та можливостей особливої ваги набуває дослідження структури системи – складових елементів, механізмів їхньої взаємодії та зв'язків, визначення основи, навколо якої ґрунтуються всі інші елементи системи.

Головна мета і пріоритетний напрям стратегічного розвитку самоорганізації та самодіяльності місцевої громади – облаштувати свою територію, забезпечити сприятливі умови життя для себе й наступних поколінь, підвищити якість життя, тобто матеріальний достаток, рівень громадської безпеки і т. ін. Формуючись у процесі тривалого, багатовікового діалектичного протистояння суспільства і держави, місцеве самоврядування стало результатом політичного поєднання у своїх принципах і формах самоорганізації та самокеруваності. З політичної точки зору поняття «самоврядування» означає колективне керування, участь усіх членів локальної спільноти в діяльності відповідних органів, у процесі вироблення і ухвалення спільних для місцевої громади рішень. Воно презентує сферу самоуправління й самоорганізації, вільну від примусової поведінки, яку визначають принципи, правила, закони, які продиктовані іззовні, без згоди конкретного автономного суб'єкта.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що країна формується під впливом взаємозалежних явищ – територіальної самоорганізації населення і державної організації території. Результатом такої взаємодії є країна як територія, що перебуває під юрисдикцією держави. Водночас самоорганізація населення є

результатом взаємодії людей одного з одним і з територією свого постійного проживання. Самоорганізацію можна схарактеризувати як формування соціально-територіальної (локальної) спільноти в результаті здійснення природокористування як каналу взаємодії соціальних і природних систем. Інакше кажучи, територіальна самоорганізація населення – це формування територіальних уподобань під впливом ресурсної залежності й емоційного тяжіння до певної території, яка в цьому процесі набуває статусу батьківщини.

Ресурсна залежність є найпершим ступенем територіальної самоорганізації соціуму. Така самоорганізація на території виникає в разі, якщо наявними є ресурси в кількості, різноманітні та якості, достатніх для задоволення основних життєвих потреб. Головне, щоб ці ресурси забезпечували необхідний, мінімально прийнятний життєвий рівень. Лише за такої умови можуть відбутися закріплення населення на території і розпочатися процеси його територіальної самоорганізації, формування емоційного тяжіння до території, освоєння її ресурсної бази, становлення й розвитку населенням власних територіальних (локальних) інтересів.

Процедура самоорганізації відбувається під впливом держави, створеної соціально-територіальною системою в напрямі розвитку економіко-соціальних і політико-духовних потенціалів як усієї держави, так і окремих її територій. До ресурсних потенціалів територій необхідно віднести: сукупний економічний потенціал території; природно-ресурсний потенціал; демографічний і трудовий потенціали; науково-технічний та інноваційний; виробничий потенціал; інвестиційний потенціал економіки; зовнішньоекономічний потенціал; екологічний потенціал.

У межах такого суто прагматичного завдання важливою проблемою постає необхідність підвищення значення та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування, формування якісного кадрового складу його органів, забезпечення економічної, соціальної і політичної ефективності управлінської діяльності, професійної культури муніципальних чиновників і керівників, створення умов для розгортання місцевої демократії. Це важливо в умовах, коли в процесах демократизації на перший план вийшли не силові методи розв'язання державних і місцевих проблем, а правові. Культура управління всіх рівнів перетворилася у наш час на важливий фактор суспільного розвитку в Україні, стала своєрідним стратегічним ресурсом становлення дієвого демократичного місцевого самоврядування.

Отже, справу самоорганізації в проблемному полі місцевого самоврядування в локальних соціумах необхідно сприйняти як невід'ємну частину загального процесу модернізації країни і розбудови демократичного громадянського суспільства, що є головною стратегічною метою України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г.Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О.В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Трєбіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.
2. Зимогляд В. Я. Розвиток місцевого самоврядування як чинник горизонтальної самоорганізації суспільства / В. Я. Зимогляд // Укр. соціум. – 2008. – № 3 (26). – С. 124–131.

О. О. Маркозова, кандидат соціологічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожний університет

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ОСВІТИ – ЗАПОРУКА ДОСЯГНЕННЯ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ЛЮДИНИ

Розвиток інформаційного суспільства змінив погляди людства на завдання освіти. Стало зрозуміло, що науково-технічний прогрес сам по собі не може вирішити всі соціально-політичні та економічні проблеми і що найважливішою цінністю сучасного світу стає самостійна та освічена людина, здатна критично підходити до вирішення всіх завдань у процесі досягнення життєвого успіху. Очевидно, що головна роль у формуванні такої людини належить освіті, зокрема – її інноваційній складовій.

Розгляду різних аспектів інноваційної спрямованості освіти та досягнення життєвого успіху особистості присвячені праці багатьох вчених [1–6]. Однак у той же час дослідники недостатньо уваги приділяють вивченню взаємозв'язку рівня освіти людини та досягненню нею життєвого успіху. Зважаючи на це, метою даної статті є аналіз впливу інноваційної спрямованості освіти на досягнення життєвого успіху особистості.

Слід зазначити, що провідні країни світу вже давно розглядають освіту як стратегічну сферу, від результативності розвитку якої значною мірою залежить те, чи втримається держава в авангарді світової економіки. Західні суспільства прагнуть організувати освітній процес так, щоб якомога більша частина громадян мали можливість отримати високий статус і самореалізуватися в процесі досягнення життєвого успіху, адже тільки успішна особистість спроможна активно впливати на динамічний розвиток країни.

Тому сьогодні основна увага в освітньому середовищі повинна бути приділена питанням подолання консерватизму в підходах до навчально-виховної діяльності та залучення кращих надбань, що існують у системі освіти західних країн. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину,